

Kön och karaktär

MARGARET MEAD: *Kvinnligt, manligt, mänskligt*. Tiden. Pris 11:50

4/4

MEAD MARGARET MEADS BOK om tre stammar på Nya Guinea (*Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, 1935) har äntligen den antropologiska riktning vars mest kända namn är Ruth Benedict blivit introducerad på svenska språket. Låt oss genast understryka att detta arbete icke blott är vetenskapligt betydelsefullt, utan också lärorikt och roligt för envar. Sällan finner man en sådan för- ening av skarpsinne, och inlevelse, av intellektuell fantasi och älskvärd stilkonst. Översättningen, som måste ha erbjudit stora svårigheter, har med förebildlig noggrannhet och skicklighet verkställt av fru Gulli Högbom.

Vad är det märkvärdiga och karaktäristiska hos den "skola" som främst representeras av dessa båda ryktbara kvinnor? Schematiskt uttryckt ligger det väsentliga i deras tendens att se skilda folks vanor eller "beteendemönster" som uttryck för en enhetlig, mer eller mindre medveten livssyn, som försök att förverkliga ett ideal vars innehåll kan vara relativt klart fattat eller blott möjligt att utläsa ur uppträdandet och handlingarna. I denna anda skrev Ruth Benedict år 1934 "Patterns of Culture", vari ett folk skildras som "apolliniskt", ett annat som "dionysiskt"; samma perspektiv uppbär det nu översatta arbetet, ehuru det här användes med större försiktighet och med mindre våldsamt kraft än i Benedicts glödande analys. Medan andra riktningar inom den sociala antropologin jämfört en och samma institution — t. ex äktenskapet — hos olika folk eller uppvisat inflytelser från en kultur till en annan eller betonat sammanhanget mellan materiella och ideella sidor av ett visst samhälles liv, sökte Benedict, Mead och deras efterföljare att få fram

det särpräglade hos ett folk genom att analysera och framställa den för folket utmärkande livsstilen. De är, liksom en riktning bland litteraturhistorikerna, icke i första rummet intresserade av påverkningar, motiv och samband mellan yttre villkor och mänsklig odling, utan strävar att finna själva nerven hos de folk de undersöker, på samma sätt som deras kolleger inom litteraturvetenskapen vill blottlägga det karaktäristiska, det "enastående" hos en skildrad diktare. Faran ligger, det inses genast, i en överbetoning av det speciella: då man med sådan energi söker en "livssyn", en "livsstil", en "nerv", hittar man den alltid, och den blir lätt mera utpräg- lad och subtil i skildringen än i verkligheten.

Närmast till hands ligger en jämförelse med Malinowskys s. k. funktionella antropologi. Sambanden mellan de båda riktningarna är stora, men här skall blott den avgörande skillnaden beröras. Malinowsky framhäver det funktionella, det ändamålsenliga i handlingsmönster och föreställningar; de fattas som uttryck för anpassning till den ekonomiska, produktiva verksamheten. Även rena galenskap är rationella i den meningen att de motiverar ett rimligt handlande. Med någon överdrift kan påstås att Malinowsky — utan att hemfalla till någon "materialistisk" metafysik av Marx typ — är benägen att i arbetet för uppehållet se den axel kring vilken allt annat vänder sig. Hos Benedict och Mead tjänstgör åter själva livssynen som "axel". Därav får man dock ej dra den slutsatsen att de skulle representera någon "idealistisk" historiesyn — tanken att idéerna skulle vara de drivande krafterna i historien ter sig för dem lika meningslös som tanken att tekniken skulle spela denna roll var för Malinowsky. Där- emot innebär deras perspektiv ett betonande av det irrationella i tillvaron: ett folks livssyn kan, från fortlevandets och växandets synpunkt, vara skadlig likaväl som nyttig, ehuru man får utgå från att de mest irrationella livsstilarna försvinner genom att vederbörande folk går under.

Hur uppstår då den livssyn som helt präglar ett folk, särskilt ett primitivt och isolerat folk? Dessa moderna antropologer förkastar givetvis de populära föreställningarna om ras- och nationalkaraktärer såsom förklaringsgrunder. Över huvud förkastar de alla försök att återföra vad som är på någon bestämd yttersta orsak. Att klarlägga hur ett folks

kultur kommit till är helt enkelt att skildra dess historia med alla faktorer som häri ingår — från geografiskt läge, yttre miljö och arvsanlag till stora män, uppfinningar, påverkningar och händelser som utifrån varje "historieuppfattning" ter sig som rena tillfälligheter. Att i några satser, i några principiella påståenden ge en "förklaring" är ursäktligt blott om man är mycket dum eller har mycket bråttom.

Ett exempel på tillämpningen av detta psykologiska och relativistiska perspektiv ger det av Margaret Mead och flera andra författare utgivna stora arbetet om den ekonomiska verksamheten hos primitiva folk (*Cooperation and Competition among Primitive Peoples*, 1937). Här fastslås det omöjliga i att finna något bestämt sammanhang mellan produktionsättet och den ekonomiskt-sociala ideologin. En given teknisk ståndpunkt och en given situation i fråga om tillgång på näringsmedel kan kombineras med en samhällsstruktur som utgår från individernas fria och hänsynslösa tävlan, likaväl som med en odning under vilken samverkan i reglerade former dominerar det ekonomiska livet. En hel serie av vaga men i den allmänna debatten verksamma idéer om produktionsteknikens primat blir härigenom undergrävd med helt andra metoder än den rena begreppsanalysens.

Ett annat exempel är det nu till svenska översatta arbetet. Mead skildrar här kultur och beteendemönster hos de tre små stammarna Arapesh, Mundugumor och Tchambuli. Stammarna bor nära varandra och företer inte några årtliga fysiska särdrag av betydelse; ej heller kan man i deras näringsliv spåra förklaringar till olikheterna dem emellan. Likväl är dessa olikheter utomordentligt betydande; man möter här tre väsensskilda kulturer. Främst är det förhållandet mellan könen och de härtill knutna föreställningarna som intresserar Mead. Och just på denna punkt visar de tre stammarna en märklig variation.

Arapesh — som författarinnan studerat noggrannast och om vars kultur hon skrivit flera specialarbeten — representerar längtan till idyllen. Några föreställningar om karaktärs- skillnad mellan könen finns inte, män och kvinnor fostras till mildhet, hjälpsamhet och värdnad om barnen. Typiskt är att maken, likaväl som maken, anses hjälpa till med att "bygga upp" fostret; männen måste därför under kvinnans havendeskap utveckla en speciellt livlig sexuell aktivitet för att bidra till att barnet blir friskt och kraftigt. Konflikter är ovanliga, en älskvärdhet som gränsar till slöhet utmärker umgänget inom och mellan könen. Mundugumor liknar Arapesh såtillvida som de icke tror på olikheter i könets temperament. Men i övrigt är deras attityd den rakt motsatta.

4 första
sidan av

Aggressivitet, tävlan, bråk präglar den mänskliga samvaron. Alla miss-tror varandra, förtälet, konkurren-sen och begäret att hävda sig på andras bekostnad dominerar. Medan hos Arapesh erotiken framstår som mognaden av en lång och intim samvaro, är den hos Mundugumor en akt av tillfällig upphetsning, ett pas-sionerat slagsmål. Hos Tchambuli finner vi en tredje variant. Man ut-går från att könen är helt olika till karaktär och böjelser, men den skillnad som förutsättes är en helt annan än i västerlandet. Kvinnorna antas vara mera lidelsefulla, och det erotiska initiativet tillkommer därför dem. De utför också det mesta arbe-tet; männen skall framför allt måla och dansa, de är dekorativa varelser, en smula passiva och tomt tjugiga, med fantasin kretsande kring möj-ligheten att vinna kvinnornas gunst.

Dessa försök att karaktärisera är utförda i detalj och ackompanjeras av reflexioner formade med både behag och intelligens. För den som aldrig hört talas om Arapesh, Mun-dugumor och Tchambuli — och till denna grupp måste nästan alla läsa-re utom Margaret Meads man och reskamrat höra — är det svårt att framställa någon egentlig kritik. En viss skepsis, som inte gäller per-spektivet, utan blott dess tillämpning i särskilda avseenden, må dock registreras. Visserligen framhåller Mead att det finns avvikelser från de gällande handlingsmönstren, i det att åtskilliga män och kvinnor inom de behandlade stammarna är "miss-anpassade", men intrycket blir likväl att patiensens går ut något för väl, att ett visst mått av konstruktion och perfektionsdrift färgat bilden. Vikti-gare är kanske invändningen att re-lativiseringen inte drivits tillräckligt långt. Är det inte en förfälskning då Mead talar om att Arapesh "försö-ker att skapa ett känslotillstånd av en sådan himmelsk och sällsynt lycka att dess existens oupphörigen hotas av olyckshändelser" och att samhället hos Mundugumor är base-rat "på en teori att det existerar en naturlig fiendskap mellan alla med-lemmar av samma kön"? Denna psykologisering innebär att författa-rinnan ur de behandlade folkens vanor utläser idéer som för dem är främmande men för henne naturliga.

Mead skriver i början av sitt ar-bete att detta ej befattar sig med "om det finns eller icke finns verk-liga och allmängiltiga kvantitativa eller kvalitativa skillnader mellan könen". I slutet förklarar hon emel-lertid att undersökningen "berätti-gar oss att säga att många, om ej alla, personlighetsdrag som vi kallat maskulina eller feminina är lika löst bundna till könet som kläderna, sät-tet och den form av huvudbonad som ett samhälle under ett visst skede bestämmer för vardera könet". I det sist citerade påståen-det har hon otvivelaktigt rätt. De

otaliga studier som ägnats könens intelligens och karaktär ger åtmin-stone på en punkt säker vägled-ning: de västerländska folkens ideo-logier och sederegler utgår från oer-hört överdrivna föreställningar om de psykologiska skillnaderna mellan könen. Då Margaret Mead i ett slut-kapitel betonar värdet av fri utveck-ling — oberoende av kön, ras, reli-gion och nationellt ursprung — drar hon från sina år bland vildar en slutsats som vi alla bör kunna dra redan genom vårt liv hos s. k. civi-liserade folk.

Herbert Tingsten

Tre
isoler
Sköld
Tidni
Han
tryck
komm
att d
nan,
gen e
litik i
vänne
nit sk
mänh
sva f
ysenast
griplig
litik
hållnir
stresst
vedrag
är reg
därför
är att
torftig